

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
Wprowadzenie. Życie Chaima Perelmana, jego twórczość oraz inspiracje naukowe	15
1. Biografia i działalność naukowa	15
2. Źródła i inspiracje ideowe	26

CZĘŚĆ PIERWSZA

„Nowa retoryka” *sensu largo*

Rozdział I. Chaima Perelmana koncepcja sprawiedliwości	39
1. Problem metody	39
2. Sprawiedliwość i jej koncepcje	45
3. Sprawiedliwość teoretyczna a sprawiedliwość praktyczna	60
4. Sprawiedliwość statyczna <i>versus</i> sprawiedliwość dynamiczna	62
5. Sprawiedliwość i wartość	66
6. Sprawiedliwość i jej konteksty	68
Rozdział II. Chaima Perelmana koncepcja wartości	73
1. Czy istnieje logika sądów wartościujących?	73
2. Subiektywizm aksjologiczny <i>versus</i> pluralizm wartości	83
3. Wartości, hierarchie, <i>loci</i>	86
Rozdział III. Chaima Perelmana koncepcja filozofii	105
1. Filozofia otwarta <i>versus</i> metafizyki pierwsze	105
2. Zasady filozofii otwartej	116
3. Pluralizm i jego przejawy	120

SPIS TREŚCI

4. Racjonalność i rozsądek	127
5. Dowodzenie <i>versus</i> argumentacja	135
6. Ku retorycznej koncepcji filozofii	140
Podsumowanie części pierwszej	147
1. Problem sprawiedliwości: Perelman a Arystoteles i tradycja klasyczna	147
2. Wartość i dobro: aksjologia czy agatologia	158
3. Filozofia: realizm czy idealizm?	167

CZĘŚĆ DRUGA

„Nowa retoryka” *sensu stricto*

Rozdział I. Dzieje retoryki i jej dzisiejsze oblicze	177
1. Aspekt historyczny problemu retoryki	177
2. Dzieje związku retoryki z filozofią	185
Rozdział II. Nowość „nowej retoryki”	191
1. Definicja i program „nowej retoryki”	191
2. Kryteria „nowej retoryki”	197
3. Klasyczna triada <i>ethos, pathos, logos</i> a „nowa retoryka”	204
Rozdział III. Przegląd technik argumentacyjnych „nowej retoryki”	209
1. Mechanizm asocjacji i jego techniki argumentacyjne ...	209
2. Mechanizm dysocjacji w technikach argumentacyjnych	252
Podsumowanie części drugiej	257
1. Przyczyny kryzysu retoryki w ujęciu Perelmana	257
2. „Nowa retoryka” jako remedium na kryzys retoryki ...	260
3. Definicja „nowej retoryki” a tradycja	263
Zakończenie	271
Bibliografia	279
Summary	293
Résumé	299
Indeks osobowy	305
Indeks rzeczowy	311

WSTĘP

Jak sygnalizuje tytuł niniejszej monografii jej przedmiotem materialnym jest Chaima Perelmana koncepcja „nowej retoryki”, a przedmiotem formalnym, czyli aspektem, na którym koncentrują się rozważania, jest filozoficzny kontekst tej koncepcji, jej inspiracje filozoficzne. Jakie racje przemawiają za podjęciem tego problemu i związanej z nim problematyki? Częściowa odpowiedź jest już zawarta w nazwie koncepcji retoryki Perelmana, którą on sam określa mianem „nowej retoryki”. Nazwa wskazuje na próbę przeformułowania dorobku tradycji retorycznej i nadania retoryce nowego oblicza. Perelman podjął to wyzwanie z dwóch przyczyn. Pierwszą z nich była motywacja światopoglądowa, czyli doświadczenie zła społecznego – holokaustu, jakie przyniósł ze sobą totalitaryzm nazistowski. Według Perelmana przyczyną tego zła był dominujący w kulturze Europy – szczególnie na gruncie filozofii – absolutyzm i monizm teoriopoznawczy. Fakt ten zmusza do gruntownego przemyślenia *logosu* kultury europejskiej i jej aksjologii. Konsekwencją przemyślenia przez Perelmana podstaw kultury europejskiej jest koncepcja tzw. filozofii otwartej (pluralizmu metodologicznego) i płynące z niej przekonanie, że kluczową formą dyskursu społecznego jest retoryka, którą określa jako teorię argumentacji perswazyjnej. Zarówno Perelman, jak i jego uczniowie oraz niektórzy komentatorzy jego dzieł są zdania, że „nowa retoryka” nie tylko przywraca tę ważną dyscyplinę dzisiejszej kulturze, lecz także stanowi kontynuację retoryki klasycznej, kontynuację ukrytą, czyli uwolnioną od balastu błędów, jakie nękały retorykę tradycyjną.

W związku z powyższym należy wyjaśnić następujące kwestie: po pierwsze, czym jest „nowa retoryka” i jaki jest jej stosunek do tradycji klasycznej w retoryce, szczególnie do koncepcji Arystotelesa, który jest według Perelmana niekwestionowanym autorytetem w tej dziedzinie wiedzy. Po drugie, ponieważ Perelman podkreśla, że fundamentem poznawczym „nowej retoryki” jest filozofia, choć dokonuje jej przeformułowania, opowiadając się za filozofią otwartą, należy wyjaśnić, czym jest filozofia otwarta i w jaki sposób warunkuje ona „nową retorykę”. Krytyczny stan badań nad tymi zagadnieniami jest stosunkowo ubogi, niemniej jednak uwyrażniają się dwa stanowiska. Przedstawiciele pierwszego z nich żywią obawę, że lansowana przez belgijskiego myśliciela koncepcja filozofii prowadzi do relatywizmu, zaś przedstawiciele drugiego skupiają się na rozważaniach z zakresu retoryki, której *clou* stanowią tzw. techniki argumentacyjne, oddzielając lub wręcz pomijając problem filozofii. Można zatem sądzić – i to jest zasadniczy cel monografii – że należy rozstrzygnąć kwestię związku myśli filozoficznej Perelmana z jego „nową retoryką”, jest to bowiem konieczny warunek oceny jego dorobku w zakresie retoryki, którą – powtórzmy – określa jako zbiór technik argumentacyjnych. W tym celu w monografii została zastosowana metoda rekonstrukcji poglądów Perelmana dotyczących filozofii oraz retoryki, a także metoda historyczna, dzięki której poglądy te konfrontuje się z dorobkiem tradycji, szczególnie zapoczątkowanej przez Arystotelesa w zakresie filozofii i retoryki.

We wprowadzeniu omawia się koleje życia Perelmana, jego dorobek naukowy oraz inspiracje i sympatie ideowe. Jak zobaczymy, Perelman jest wyjątkowym erudytą, jego myśl jest konsekwentna, ale eklektyczna. Główny korpus monografii podzielono na dwie części. W części pierwszej, zatytułowanej „Nowa retoryka *sensu largo*”¹, omawia się kolejne etapy kształtowania się myśli filozo-

¹ Rozróżnienie na „nową retorykę” *sensu largo* i „nową retorykę” *sensu stricto* zostało zapożyczony z wielokrotnie już przywoływanej rozprawy doktorskiej autorstwa A. Frackiewicz, pt. *Nowa retoryka Chaima Perelmana jako komunikacyjne ujęcie prawa*. Choć Autorka ta nieco inaczej wyjaśnia powyższy sposób rozgraniczenia znaczeń Perelmanowskiej „nowej retoryki”, to jednak zaproponowane przez nią określenia są niezwykle użyteczne i pozwalają uporządkować wątki poruszane przez Perelmana tak, aby niczego istotnego nie pominąć ani też nie zredukować.

ficznej Perelmana, które sprawia, że zwróci się on ku retoryce jako uniwersalnej metodzie dyskursu kulturowego. W rozdziale pierwszym rekonstruuje się jego dociekania nad problemem sprawiedliwości, których rezultatem jest tzw. reguła (definicja) sprawiedliwości formalnej, czyli z założenia takie ujęcie sprawiedliwości, które jest uniwersalne i które – zdaniem Perelmana – nie jest obciążone aksjologicznie. W rozdziale drugim pt. „Perelmana koncepcja wartości” omawia się aksjologię Perelmana, począwszy od rozważań nad logiką sądów wartościujących, aż do stanowiska, które jego zdaniem rozstrzyga kwestie aksjologiczne, mianowicie do pluralizmu wartości. Stanowisko to – według Perelmana – nie wchodzi w kolizję z jego koncepcją sprawiedliwości, ale dowodzi, że wartość jest istotnym rysem dyskursu praktycznego, stanowiącego żywioł retoryki. W rozdziale trzecim pt. „Chaima Perelmana koncepcja filozofii” analizuje się kolejno Perelmana krytykę absolutyzmu (a w istocie – jak zobaczymy – racjonalizmu) oraz zasady jego filozofii otwartej: pluralizm, zdrowy rozsądek, argumentacja retoryczna. W konkluzji rozdziału stwierdza się, że Perelman lansuje retoryczną koncepcję filozofii, czyli pojmuje filozofię jako „nową retorykę” *sensu largo*. W podsumowaniu części pierwszej konfrontuje się poglądy Perelmana dotyczące sprawiedliwości, wartości i filozofii z ujęciem tych zagadnień w ramach tradycji realizmu filozoficznego (Arystoteles, Tomasz z Akwinu). Stwierdza się, że Perelmana koncepcja filozofii otwartej jest antypodą realizmu i że mieści się w ramach tradycji idealizmu, a dokładnie mówiąc jednego z jej nurtów – irracjonalizmu.

W części drugiej, zatytułowanej „Nowa retoryka *sensu stricto*”, omawia się w rozdziale pierwszym aspekt historyczny retoryki w ujęciu Perelmana oraz dzieje jej związku z filozofią i zależnościami od koncepcji filozofii. W przekonaniu Perelmana namysł nad tymi kwestiami dowodzi słuszności jego koncepcji filozofii i wyłaniającej się już zreformowanej koncepcji retoryki. W rozdziale drugim pt. „Nowość nowej retoryki” przytacza się pogląd Perelmana na temat stosunku jego koncepcji retoryki do tradycji (szczególnie koncepcji Arystotelesa), a także wyszczególnia się kryteria nowej retoryki: poszerzenie pola racjonalności o rozsądek, uwyrażnienie społecznej roli retoryki, uniwersalność (ogar-

nia ona wszelki dyskurs), odróżnienie środków stylistycznych od perswazyjnych, nowa koncepcja audytorium, otwartość (wszystkie argumenty to hipotezy lub opcje). W rozdziale tym omawia się także pogląd Perelmana dotyczący stosunku „nowej retoryki” do klasycznej triady *logos, ethos, pathos*. W rozdziale trzecim pt. „Przegląd technik argumentacyjnych *nowej retoryki*” przedstawia się wspomniane techniki w ramach tzw. mechanizmu asocjacji i dysocjacji, ilustrując ich zastosowania przykładami przywołanymi przez Perelmana i jego współpracowniczkę – Lucie Olbrechts-Tyteca. W podsumowaniu części drugiej przywołuje się polemicznie argumentację Perelmana na temat kryzysu retoryki oraz jego przekonanie, że „nowa retoryka” stanowi remedium na ów kryzys, a następnie konfrontuje się Perelmana definicję „nowej retoryki” z jej tradycyjnymi określeniami wraz z intencją wyszukania tego, co wspólne (sztuka przekonywania), oraz tego, co je dzieli. Ponieważ Perelman uważa się, a przynajmniej jest tak przez komentatorów traktowany, za kontynuatora Arystotelesa, przywołuje się Stagiryty koncepcję sztuki, w ramach której umieszcza on retorykę. Na kanwie tej analizy uwypukla się istotne różnice, jakie dzielą myśl Arystotelesa i Perelmana.

W zakończeniu odróżnia się dwie kwestie związane z myślą Perelmana, po pierwsze, kontekst filozoficzny, jaki tworzy koncepcja filozofii otwartej, która – zgodnie z założeniami Perelmana – uzasadnia jego wizję „nowej retoryki”; po drugie, samą koncepcję „nowej retoryki” jako zbioru technik argumentacyjnych. Wykazuje się, że ocena „nowej retoryki” przedstawia się inaczej, jeśli powiąże się ją ściśle z jej kontekstem filozoficznym, jaki tworzy filozofia otwarta, a inaczej, jeśli wspomniany zbiór technik argumentacyjnych oderwie się od jej kontekstu filozoficznego i potraktuje się jako użyteczne narzędzie dyscyplinujące formalnie praktykę retoryczną. Rozróżnienie to rzutuje także na rozstrzygnięcie kwestii związku „nowej retoryki” z tradycją, szczególnie zaś z filozoficzną myślą Arystotelesa i wyrosłą z niej koncepcją retoryki. Sygnalizuje się, że pozostaje do przebadania wykraczająca poza przedmiot niniejszej monografii kwestia, czy wyróżnione przez Perelmana i Olbrechts-Tyteca techniki argumentacyjne stanowią jakieś *novum* na tle dorobku retoryki kla-

sycznej i czy techniki te wyczerpują zakres formalnych możliwości, jakimi retoryka może dysponować.

Studia nad myślą Perelmana nie należą do zadań łatwych. Autorka monografii musiała uporać się przede wszystkim z problemem odczytania intencji, jakie kierowały Perelmanem w jego komentarzach erudycyjnych, a więc odgadnąć, czy mają one dla niego wartość merytoryczną, czy są jedynie uwagami rzucanymi *ad hoc*. Innymi słowy mówiąc, trudność w recepcji myśli Perelmana stanowił niejednoznaczny charakter jego uwag, niepozwalający ocenić z całą pewnością, czy przywołując jakąś koncepcję, zgadzał się on z jej autorem lub z jej założeniami, czy traktował ją heurystycznie, czy jedynie chciał wykazać się wiedzą z zakresu poruszanego przez siebie problemu. Nie ulega wątpliwości, że zasadniczą trudnością w recepcji myśli Perelmana jest jej wewnętrzny dynamizm, zgodny skądinąd z zasadniczym założeniem jego myśli, jakim jest dialogiczna koncepcja dyskursu kulturowego, włączając w to filozofię.

Monografia opiera się na tekstach Perelmana, które napisał po polsku, francusku i angielsku, oraz na komentarzach jego uczniów i kontynuatorów, także krytyków jego myśli. Powtórzmy raz jeszcze, iż chodzi w niej o rozpoznanie filozoficznego kontekstu „nowej retoryki” Perelmana i jej związku z tradycją realistyczną w filozofii oraz dorobkiem kultury europejskiej w zakresie retoryki.

* * *

Autorka monografii składa serdeczne podziękowania Recenzentkom prof. Honoracie Jakuszko i prof. Ewie Agnieszce Lekkiej-Kowalik, dziękuje za uwagi krytyczne i cenne sugestie, które wykorzystano w ostatecznej redakcji niniejszej monografii. Nade wszystko dziękuje swojemu Mistrzowi i Opiekunowi Naukowemu Panu Profesorowi Piotrowi Jaroszyńskiemu.

SUMMARY

The subject of the present monograph is Chaïm Perelman's conception of "the new rhetoric", and the aspect on which the discussion is focused is the philosophical context of this conception and its philosophical inspirations. What arguments are there for undertaking this problem and the problems connected with it? The answer is partially contained in Perelman's name of the conception of the rhetoric that he himself calls "the new rhetoric". The name points to an attempt to reformulate the achievements of the rhetoric tradition and to give a new face to rhetoric. Perelman met the challenge for two reasons. The first of them was the motivation based on his outlook, that is caused by the experience of social evil – Holocaust, brought by the Nazi totalitarianism. According to Perelman this evil was caused by absolutism and epistemological monism dominating in European culture, especially in philosophy. This fact forces one to think over thoroughly European culture's *logos* and its axiology. Thinking through the foundations of European culture has resulted in Perelman's conception of the so-called open philosophy (methodological pluralism) and its author's conviction that the essential form of social discourse is rhetoric, which he describes as the theory of persuasive argumentation. Both Perelman and his pupils, as well as some commentators, think that "the new rhetoric" not only restores this important discipline to modern culture, but also is a continuation of classical rhetoric; a continuation that is made critical, which means that it is freed from the burden of errors that beset the traditional rhetoric.

In the monograph an attempt is made to explain the following issues: firstly, what “the new rhetoric” is, and what is its relation towards the classical tradition in rhetoric, especially to the concept developed by Aristotle, who, according to Perelman, is an unquestionable authority in this field; secondly, since Perelman stresses that it is philosophy that is the cognitive foundation of “the new rhetoric”, and at the same time he reformulates philosophy, being in favour of the so-called open philosophy, it should be explained, what “open philosophy” is and how it conditions “the new rhetoric”. The state of research into these issues is relatively limited, however, two positions are clearly distinct. The representatives of the first one are afraid that the conception of philosophy promoted by the Belgian thinker leads to relativism, while those who support the other one are focused on deliberations on rhetoric whose clou are the so-called argument techniques, while separating, or indeed leaving out the problem of philosophy. The question of the connection between Perelman’s philosophical thought and his “new rhetoric” has to be resolved, as it is a necessary condition for evaluating his work connected with rhetoric that he defines as a set of argument techniques.

In the introduction the vicissitudes of Perelman’s life, his academic work as well as his inspirations and ideological sympathies are discussed. As we will see, Perelman is exceptionally erudite; his thought is consistent, but eclectic. The main body of the monograph is divided into two parts. In Part I, entitled “The new rhetoric in the broad sense” the stages are discussed, in which Perelman’s philosophical thought was shaped, and which made him turn towards rhetoric as a universal method of cultural discourse. In Chapter I his inquiries about the problem of justice are reconstructed; their result being the so-called rule (definition) of formal justice, that is such a definition of justice that in principle is universal and that – according to Perelman – is not axiologically charged. In Chapter II entitled “Perelman’s conception of value” Perelman’s axiology is discussed, starting from deliberations about the logic of value judgments, to the position that – in his opinion – decides axiological questions, that is to pluralism of values. This position – according to Perelman – does not col-

lide with his conception of justice, but it proves that value is an essential feature of practical discourse, constituting the element of rhetoric. In Chapter III entitled “Chaïm Perelman’s conception of philosophy” his criticism of absolutism (and, essentially – as we will see – of rationalism) and the principles of his so-called open philosophy: pluralism, common sense, rhetoric argumentation, are analyzed. In the conclusion of the chapter it is stated that Perelman promotes a rhetoric conception of philosophy, that is, he understands philosophy as “the new rhetoric” in the broad sense. Part I is summed up with a confrontation of Perelman’s views concerning justice, values and philosophy with the way they are approached within the tradition of philosophical realism (Aristotle, Thomas Aquinas). It is stated that Perelman’s conception of the so-called open philosophy is the antipode of realism and can be contained within the tradition of idealism, and to be more precise, within one of its streams – irrationalism.

In Part II entitled “New rhetoric in the broad sense”, in Chapter I the historical aspect of rhetoric in Perelman’s formulation is discussed, as well as the history of its connection with philosophy and its dependence on the conception of philosophy. Perelman is convinced that the reflection on these issues proves that his conception of philosophy and the emerging reformed conception of rhetoric is right. In Chapter II entitled “The novelty of the new rhetoric” Perelman’s view is quoted of the relation between his conception of rhetoric and the tradition (especially Aristotle’s conception), and also the criteria of the new rhetoric are given: broadening the field of rationality by including common sense in it; making the social role of rhetoric clear, universality of rhetoric (it embraces all the discourse); distinguishing the stylistic means and persuasive ones; a new conception of the audience; openness (all arguments are hypotheses or options). In this chapter also Perelman’s view of the relation of “the new rhetoric” to the classical triad of the logos, ethos and pathos is discussed. In Chapter III entitled “A review of argument techniques of the new rhetoric” the techniques are mentioned within the so-called mechanism of association and dissociation, and their uses are illustrated by examples quoted by Perelman and his co-worker –

Lucie Olbrechts-Tyteca. In the conclusion of Part II Perelman's argumentation about the crisis of rhetoric and his conviction that "the new rhetoric" is a remedy for the crisis is polemically quoted, and next, his definition of "the new rhetoric" is confronted with its traditional definitions, with the intention of finding what is common (the art of persuasion), and what divides them. Since Perelman is often defined as a follower of Aristotle, the Stagirite's conception of the art is quoted; the conception that includes rhetoric. On the basis of this analysis significant differences are emphasized that separate Aristotle's and Perelman's thoughts.

In the Conclusion two questions are distinguished that are connected with Perelman's thought, firstly, the philosophical context that is formed by the so-called open philosophy that – in accordance with Perelman's assumptions – justifies his vision of "the new rhetoric"; and secondly, the very conception of "the new rhetoric" as a set of argument techniques. It is shown that the evaluation of "the new rhetoric" if it is closely connected with its philosophical context formed by the so-called open philosophy is different from the evaluation made when the set of argument techniques is abstracted from its philosophical context and treated as a useful tool formally disciplining the rhetorical practice. This distinction is also projected on the solution of the question of "the new rhetoric's" connections with the tradition, and especially with Aristotle's philosophical thought and with the conception of rhetoric that has arisen from it.

Hence in an appraisal of Perelman's thought as a whole his motivations connected with his outlook should be made clear, that is lack of his agreement to totalitarianism and homicide that is connected with it, but also the philosophical roots of this thought should be emphasized, so that his "new rhetoric" as a theory of persuasion (argument) techniques, and its connection with the tradition, and especially with Aristotle's thought, could be seen against this background. In connection with this latter issue it may be thought that albeit Perelman's "new rhetoric" is not strictly a continuation of the classical conception of rhetoric, but it does not exclude it either. It is a result of laborious research, owing to which Perelman and Olbrechts-Tyteca described and organized

argument techniques that in their opinion are essential. The techniques, taken *in abstracto*, that is abstracted from the conception of the so-called open philosophy, are certainly rhetorically useful, especially as far as the so-called legal rhetoric is concerned. However, when we refer to the aforementioned conception of philosophy that – as Perelman stresses – is the intellectual context and a justification of his “new rhetoric” in the strict sense, “the new rhetoric” may assume the form of “the new sophistry”. Cognitive relativism and ontological mobilism are the criteria of the so-called open philosophy; and in the light of these criteria what we call the world is a historical, that is subject to changes, projection of man entangled in a particular logos and ethos (axiology) of a particular civilization and culture.

Although studies of Perelman’s thought are not an easy task, they are an excellent source for the study of rhetoric from its beginning until modern times. The author of the monograph often had to cope with the problem of deciphering the intentions that guided Perelman in his erudite commentaries, that is of guessing if they are important for the substance of his argument, or if they are just remarks made *ad hoc*. In other words, the trouble with the reception of Perelman’s thought is the ambiguous character of his remarks that does not allow to know with all certainty if when referring to a conception he agreed with its author or its assumptions, or if he treated it heuristically, or if he only wanted to show his knowledge of the problem he was dealing with. Doubtless the basic difficulty in the reception of Perelman’s thought is its inner dynamism, that is otherwise in conformity with the basic assumption of his thought, namely with the dialogic conception of the cultural discourse, including philosophy. However, putting the mentioned difficulties in brackets, it has to be noted that Perelman is an important author and his “new rhetoric” deserves to be thoroughly studied.

Tłum. Tadeusz Karłowicz

RÉSUMÉ

L'objet de la présente monographie est la conception de la «nouvelle rhétorique» de Chaïm Perelman, et l'aspect sur lequel se concentrent nos délibérations est le contexte philosophique de cette conception, ses inspirations philosophiques. Quelles sont les raisons d'aborder ce problème et la problématique qui lui est associée? Une réponse partielle se trouve déjà dans la désignation de la conception de la rhétorique de Perelman qu'il appelle lui-même «nouvelle rhétorique». La dénomination indique un essai de reformuler l'acquis de la tradition rhétorique et de donner à la rhétorique un nouveau visage. Perelman relève ce défi pour deux raisons. La première est la motivation venant des jugements de valeur, c'est-à-dire d'une expérience du mal social – l'holocauste – apportée par le totalitarisme nazi. Selon Perelman, la raison de ce mal est l'absolutisme et le monisme de la théorie de la connaissance dominant dans la culture européenne, surtout dans le domaine de la philosophie. Ce fait oblige à repenser à fond le *logos* de la culture européenne et de son axiologie. La conception philosophique dite ouverte (le pluralisme méthodologique) de Perelman et la conviction de son auteur découlant de cette conception que la forme essentielle du discours social est la rhétorique, qu'il désigne comme une théorie de l'argumentation persuasive, est la conséquence de ses réflexions sur les fondements de la culture européenne. Aussi bien Perelman que ses adeptes ainsi que certains commentateurs sont d'avis que la «nouvelle rhétorique» non seulement restitue cette discipline importante à la culture d'aujourd'hui, mais aussi elle constitue la continuation de la rhétorique classique, une continuation rendue

critique, c'est-à-dire libéré du poids d'erreurs qui harcelaient la rhétorique classique.

Dans la présente monographie on tente d'élucider les questions suivantes: premièrement, ce qu'est la «nouvelle rhétorique» et quelle est sa position face à la tradition classique de la rhétorique, particulièrement à la conception d'Aristote qui est, selon Perelman, une autorité incontestable dans ce domaine scientifique; deuxièmement, puisque Perelman souligne que la philosophie est le fondement cognitif de la «nouvelle rhétorique» et qu'il reformule cependant la philosophie, en restant favorable à la philosophie dite ouverte, il convient d'expliquer ce qu'est la «philosophie ouverte» et de quelle manière elle conditionne la «nouvelle rhétorique». L'état critique des recherches sur ces problèmes est relativement faible, deux positions néanmoins apparaissent nettement. Les représentants de la première craignent que la conception philosophique lancée par le penseur belge conduise au relativisme, les représentants de la seconde se concentrent sur les réflexions relevant de la rhétorique dont les techniques appelées argumentatives constituent le *clou*, en séparant le problème de la philosophie ou même en en faisant abstraction. Il faut trancher la question de la relation entre la pensée philosophique de Perelman et sa «nouvelle rhétorique», car c'est une condition nécessaire pour évaluer son acquis dans le domaine de la rhétorique qu'il désigne comme un ensemble de techniques argumentatives.

Dans l'introduction, on expose les vicissitudes de la vie de Perelman, son acquis scientifique ainsi que ses inspirations et sympathies idéologiques. Comme nous le verrons, Perelman est un érudit exceptionnel, sa pensée est conséquente, mais éclectique. Le corps principal de la monographie a été divisé en deux parties. Dans la première intitulée «La nouvelle rhétorique au sens large», on examine les étapes de l'élaboration de la pensée philosophique de Perelman qui le feront tourner vers la rhétorique comme une méthode universelle du discours culturel. Dans le premier chapitre, on reconstitue ses investigations sur le problème de la justice dont le résultat est la règle (définition) de la justice formelle, soit, par principe, une telle idée de justice qui est universelle et qui, selon Perelman, n'est pas chargée axiologiquement. Dans le deu-

xième chapitre intitulé «La conception de la valeur de Perelman», on examine l'axiologie de Perelman à partir des réflexions sur la logique des jugements de valeur jusqu'à la position qui tranche, selon son opinion, les questions axiologiques, à savoir jusqu'au pluralisme des valeurs. Cette position, selon Perelman, n'entre pas en collision avec sa conception de la justice, mais prouve que la valeur est un trait essentiel du discours pratique qui constitue l'élément de la rhétorique. Dans le troisième chapitre intitulé «La conception de la philosophie de Chaïm Perelman», on analyse la critique de l'absolutisme de Perelman (et en réalité, comme nous le verrons, du rationalisme) ainsi que les principes de sa philosophie dite ouverte: pluralisme, bon sens, argumentation rhétorique. Dans la conclusion de ce chapitre, on affirme que Perelman lance une conception rhétorique de la philosophie, c'est-à-dire qu'il comprend la philosophie comme une «nouvelle rhétorique» au sens large du terme. En récapitulant la première partie, on confronte les idées de Perelman concernant la justice, les valeurs et la philosophie avec l'idée de ces problèmes dans le cadre de la tradition du réalisme philosophique (Aristote, Thomas d'Aquin). On affirme que la conception de la philosophie de Perelman dite ouverte est l'antipode du réalisme et qu'elle rentre dans le cadre de la tradition de l'idéalisme, et pour dire plus précisément, d'un de ses courants – l'irrationalisme.

Dans la deuxième partie intitulée «La nouvelle rhétorique au sens stricte», on examine, dans le premier chapitre, l'aspect historique de la rhétorique vue par Perelman ainsi que l'histoire de ses relations avec la philosophie et sa dépendance de la conception de la philosophie. D'après Perelman, la réflexion sur ces questions prouve la justesse de sa conception de la philosophie et de sa conception de la rhétorique surgissant déjà comme reformulée. Dans le deuxième chapitre intitulée «La nouveauté de la nouvelle rhétorique», on rapporte l'opinion de Perelman quant à la relation de sa conception de la rhétorique avec la tradition (particulièrement avec la conception d'Aristote) et aussi on spécifie les critères de la nouvelle rhétorique: élargissement du champ de la rationalité, en y incluant la sagesse; apparition nette du rôle de la rhétorique sociale; universalité (elle embrasse tout discours);

distinction entre les moyens stylistiques et persuasifs; nouvelle conception de l'auditoire; ouverture (tous les arguments sont des hypothèses ou bien des options). Dans ce chapitre, on examine aussi l'opinion de Perelman sur la relation de la «nouvelle rhétorique» avec la triade classique: logos, ethos, pathos. Dans le troisième chapitre intitulé «La revue des techniques argumentatives de la nouvelle rhétorique», on présente lesdites techniques dans le cadre de ce qu'on appelle le mécanisme de l'association et de la dissociation, en illustrant ses applications par des exemples évoqués par Perelman et sa collaboratrice – Lucie Olbrechts-Tyteca. Dans le résumé de la deuxième partie, on évoque d'une manière polémique l'argumentation de Perelman concernant la crise de la rhétorique ainsi que son opinion selon laquelle la «nouvelle rhétorique» constitue le remède à cette crise; et après on confronte la définition de la «nouvelle rhétorique» de Perelman avec ses désignations traditionnelles avec l'intention de retrouver ce qui est commun (art de la persuasion) et ce qui les sépare. Puisqu'on désigne souvent Perelman comme un continuateur d'Aristote, on évoque la conception de l'art de Stagirite dans le cadre de laquelle il situe la rhétorique. Sur la base de cette analyse, on met en relief les idées essentielles qui séparent la pensée d'Aristote et celle de Perelman.

Dans la conclusion, on distingue deux questions concernant la pensée de Perelman; premièrement le contexte philosophique que crée la conception de la philosophie dite ouverte qui – conformément aux hypothèses de Perelman – justifie sa vision de la «nouvelle rhétorique»; deuxièmement la conception elle-même de la «nouvelle rhétorique» comme un ensemble de techniques argumentatives. On démontre que l'évaluation de la «nouvelle rhétorique» se présente différemment, si on la lie étroitement au contexte philosophique que crée la philosophie dite ouverte et il en va différemment, si l'on détache l'ensemble mentionné de techniques argumentatives de son contexte philosophique et qu'on le considère comme un outil utile qui discipline formellement la pratique rhétorique. Cette distinction influe sur la résolution de la question du lien entre la «nouvelle rhétorique» et la tradition, et particulièrement la pensée philosophique d'Aristote

ainsi que la conception de la rhétorique qui vient de celle-ci. En évaluant en bloc la pensée de Perelman, il convient donc d'exposer nettement ses motivations venant des jugements de valeur, c'est-à-dire son désaccord avec le totalitarisme et le génocide qui en découle, mais aussi de faire apparaître ses racines pour regarder ainsi sa «nouvelle rhétorique» comme une théorie de techniques persuasives (argumentatives) ainsi que son lien avec la tradition et particulièrement avec la pensée d'Aristote. Pour ce qui est de la dernière question, on peut croire que la «nouvelle rhétorique» de Perelman ne constitue pas en effet une continuation fidèle de la conception classique de la rhétorique, mais elle ne l'exclut pas. Elle est le fruit d'un travail scientifique laborieux, grâce auquel Perelman et Olbrechts-Tyteca ont décrit et ordonné, selon eux, les techniques argumentatives essentielles. Ces techniques prises *in abstracto*, c'est-à-dire détachées de la conception de la philosophie dite ouverte sont certainement utiles à la rhétorique, surtout pour ce qui relève de la rhétorique dite juridique. Néanmoins, lorsque nous évoquons ladite conception de la philosophie qui – comme le souligne Perelman – constitue un contexte de pensée et la justification de sa «nouvelle rhétorique» au sens stricte, la «nouvelle rhétorique» peut alors prendre un caractère de la «nouvelle sophistique». Les critères de la philosophie dite ouverte sont le relativisme cognitif et le mobilisme ontologique, à la lumière desquels ce que nous appelons le monde est une projection historique, donc susceptible de changements, de l'homme empêtré dans le logos particulier et l'ethos (axiologie) d'une civilisation concrète et d'une culture.

Encore que les études sur la pensée de Perelman n'appartiennent pas aux tâches faciles, elles constituent une excellente source de connaissances sur la rhétorique depuis ses débuts jusqu'à l'époque contemporaine. L'auteur de la présente monographie a dû souvent faire face au problème de la compréhension des intentions de Perelman dans ses commentaires érudits, ainsi devait-il deviner s'ils avaient une valeur de fond ou bien s'ils étaient énoncés *ad hoc*. En d'autres termes, la difficulté de la réception de la pensée de Perelman consistait en un caractère ambigu de ses remarques qui ne permettait pas de voir avec toute la certitude, si, en évo-

RÉSUMÉ

quant une conception, il s'accordait avec son auteur soit avec ses hypothèses, ou s'il la considérait d'une manière heuristique, ou bien s'il voulait montrer uniquement ses connaissances relevant du problème qu'il abordait. Il est incontestable que la difficulté majeure de la réception de la pensée de Perelman réside dans son dynamisme intérieur, conforme par ailleurs à l'hypothèse essentielle de sa pensée qu'est la conception dialogique du discours culturel, la philosophie y comprise. En mettant cependant entre parenthèses les difficultés mentionnées ci-dessus, il faut signaler que Perelman est un auteur important et qui mérite une prise de connaissance attentive de sa «nouvelle rhétorique».

Tłum. Szczepan Babiński

INDEKS OSOBOWY

- A
- Ajdukiewicz Kazimierz, 41, 286
Alain z Lille, 186
Aryston, 266
Arystoteles, 8, 10–12, 30, 33, 69,
99–103, 106, 137–139, 147, 149,
150–152, 155–157, 161–164, 179,
181, 182, 185, 188, 198, 199, 202,
203, 257–259, 261, 264–269, 273,
276, 286, 288, 300–303
- B
- Bachelard Gaston, 35, 110, 116
Bacon Francis, 122, 183, 258
Baldwin Charles S., 184
Balzac de Honoré, 32
Barłowska M., 264, 289
Barsky Robert F., 16
Barthes Roland, 27
Barzin Marcel, 17
Baumgarten Alexander G., 43,
273, 274, 286
Beauvoir Simone de, 27
Bednarski Feliks W., 153–155,
286, 287
Bekker August I., 265, 286
Bek Tomasz A., 156, 287
Ben-Gurion David, 20
Bentham Jeremy, 31, 34, 74, 229
Bergson Henry, 106
Bernays Paul, 35, 110
Bitzer Lloyd F., 31, 184, 282
Bizzell Patricia, 17, 143, 178, 194,
279, 283
Black Edwin, 31, 282
Blass Friedrich, 183
Bossuet Jacques-Bénigne, 31, 186
Brockriede Wayne E., 23
Brunschvicg Leon, 110
Bryant Donald C., 184
Buber Martin, 32
Budzyńska-Daca Agnieszka, 264,
289
Burke Kenneth, 24, 94, 186, 187,
206, 287
- C
- Campbell George, 183
Camus Albert, 32
Caplan Harry, 184
Carrilho Meyer M., 192, 206, 285
Celsus, 266
Cervantes Saavedra Miguel de, 32
Chomicz Małgorzata, 87, 210, 280
Cichocka Helena, 264, 287
Cohen Gary G., 58, 287

INDEKS OSOBOWY

- Comte August, 108
 Conley Thomas, 194, 283
 Cooper Lane, 184
 Crosswhite James, 187, 204, 283, 284
 Curry Samuel Silas, 184
 Cyceron Marek Tulliusz, 33, 99, 132, 179, 182, 257, 265, 286
 Czeżowski Tadeusz, 41, 287
- D
- Dearin Ray D., 16, 18–25, 28–31, 33, 34, 143, 234, 281–285
 Derrida Jacques, 27, 275
 Descartes René, zob. Kartezjusz
 Descombes Vincent, 27, 287
 Destouches Jean-Louis, 35
 De Tourtoulon Pierre, 50, 51, 287
 Dionizjusz z Halikarnasu, 266
 Dobrosielski Marian, 35, 117, 283
 Dumarsais César Chesneau, 180
 Dumas Aleksander, 32
 Dupréel Eugène, 15, 17, 21, 29, 34, 44, 45, 48, 62, 63, 90, 91, 116, 123, 124, 165, 279, 287
 Dürr Karl, 54 110
- E
- Ede Lisa S., 204, 283
 Ehninger Douglas, 184
 Enriques Federi, 110
 Eubanks Ralph T., 126, 283
 Eudoros, 266
 Eutyfron, 77
- F
- Feyerabend Paul, 275
 Fléchier Esprit [Valentin], 210
 Fontanier Pierre, 180, 287
- Foss Sonja K., 25, 284
 Foucault Michel, 27
 Frank David, 16, 33, 284
 Frąckiewicz Anna, 10, 27, 32–34, 86, 128, 284
 Frege Gottlob, 17, 26, 29, 33, 76, 82, 83, 86, 105, 109, 281
 Freud Zygmunt, 27
 Frydman Benoît, 198
- G
- Gage John T., 16, 285
 Genette Gérard, 180, 181, 258, 287
 Gilson Étienne, 33, 170, 287
 Goethe Johann Wolfgang, 32
 Golden James L., 28, 126, 204, 279, 283, 284
 Gonseth Ferdinand, 35, 110, 111, 113, 116, 117, 119, 126, 287
 Goodwin David, 87, 284
 Gorgiasz, 187, 188, 263, 264, 266, 286
 Grabińska Teresa, 152, 288
 Grootendorst Rob, 206, 289
 Gross Alan G., 16, 18–25, 29–31, 33, 34, 143, 204, 284
- H
- Habermas Jürgen, 34, 275
 Hanson Norwood R., 109
 Hegel George, 26, 32–34, 106
 Heidegger Martin, 26, 106
 Hermagoras, 266
 Herman Marek, 205, 288
 Herzberg Bruce, 17, 143, 178, 194, 279, 283
 Hilbert David, 109
 Hochmuth Nichols Marie, 23, 184, 283

INDEKS OSOBOWY

- Howell Wilbur Samuel, 184
 Hume David, 34, 74, 165, 183, 258
 Hunt Everett Lee, 184
 Husserl Edmund, 26, 109
 Huxley Aldous, 32
 Hyde Michael J., 205, 288
- I
- Indan Franciszek, 84, 284
 Ingarden Roman, 166, 288
 Isokrates, 266
- J
- James William, 86, 184
 Jaroszyński Czesław, 186, 288
 Jaroszyński Piotr, III, 150, 154, 155,
 170, 186, 267–269, 277, 288–290
 Jens Walter, 189
 Johnstone Henry W., Jr, 22, 23
 Jørgensen Charlotte, 204, 284
 Jost Walter, 187, 194, 283
 Juchem Hans-Georg, 274, 288
 Jung Carl Gustav, 27
- K
- Kamiński Stanisław, 166, 288
 Kant Immanuel, 34, 57, 60, 67, 74,
 106, 165, 172, 252, 274, 277, 288
 Kartezjusz, 31, 34, 78, 80, 106, 110,
 III, 122, 127, 128, 139, 143, 178,
 188, 259, 273
 Kiereś Henryk, 165, 166, 170, 275,
 288, 290
 Kleszcz Ryszard, 85, 86, 106, 107,
 120, 125, 126, 193, 284
 Kollek Teddy, 20
 Konfucjusz, 92
 Koraks z Syrakuz, 263
 Kornificjusz, 266
- Korolko Mirosław, 264, 265, 290
 Krasnodębski Mikołaj, 156, 289
 Krąpiec Mieczysław A., 153, 154,
 166, 170, 288
 Kroll Wilhelm, 183
 Kucz Anna, 264, 289
 Kuhn Thomas S., 109, 275
 Kurczab Henryk, 166, 289
 Kwiatkowski Tadeusz, 117, 128,
 284
 Kwintylian, 4, 33, 99, 179, 257,
 266, 286, 289
- L
- La Bruyère Jean de, 31, 186
 La Tour Henryk de, 210
 Lakatos Imre, 275
 Lalande André, 30, 290
 Lausberg Heinrich, 183
 Lavelle Louis, 87, 289
 Leibniz Gottfried Wilhelm, 94,
 273, 289
 Leśniak Kazimierz, 99, 151, 161,
 162, 286
 Levinas Emmanuel, 32
 Lichański Jakub Z., 187, 266, 269,
 283, 289
 Liwer Felicia, 17–20, 25
 Locke John, 31, 57, 183, 224, 258
 Long Richard, 204, 284
 Loreau Max, 23, 29, 285
- M
- Maneli Mieczysław, 15, 20, 21,
 285
 Marcel Gabriel, 27, 32
 Maritain Jacques, 33
 Marks Karol, 27, 32
 Marleau-Ponty Maurice, 27

INDEKS OSOBOWY

- Maryniarczyk Andrzej, 150, 164,
166, 170, 188, 267, 269, 275,
288–290
- Mattis-Perelman Noémi, 15, 16,
21, 285
- Mauriac François, 32
- McBride William L., 237, 285
- McKeon Richard, 184
- Meir Golda, 20
- Meyer Michel, 16, 191, 192, 205,
206, 282, 285
- Mill John Stuart, 31, 229
- Moore George E., 33, 74, 165,
172, 289
- Moreau Jacques, 77
- N
- Naess Arne, 219
- Newman John Henry, 183
- Nietzsche Fryderyk, 27
- Nizolia Mario, 182
- Nozick Robert, 58, 289
- O
- Olbrechts Raymond, 21
- Olbrechts-Tyteca Lucie, 12, 21, 22,
24, 27, 29, 30, 31, 71, 77, 87, 89,
91, 94, 96, 101, 105–107, 141, 143,
177, 193, 201, 203, 210–213, 215–
217, 219, 220, 223–227, 230–234,
236, 237, 239–251, 253, 255, 272,
276, 279, 281, 285, 296, 302, 303
- Olivier Robert, 23
- Olmsted Wendy, 187, 194, 283
- Ong Walter J., 184
- P
- Pajor Tomasz, 75, 276, 280
- Pańpuch Zbigniew, 150, 289, 290
- Papaj Ludwik R., 58
- Parmenides, 106, 121, 127, 187,
259, 273
- Patrizi Francesco, 182
- Pelc Jerzy, 16, 285
- Perelman Abraham, 15, 16
- Piaget Jean, 110
- Pilotta Joseph J., 28, 126, 204,
279, 283, 284
- Pindel Roman, 24, 285
- Platon, 30, 77, 106, 111, 138, 139,
170, 188, 247, 259, 264, 286
- Plotyn, 96, 247
- Podbielski Henryk, 100, 138, 203,
265, 276, 285, 286
- Poincaré Henri, 109
- Polanyi Michael, 27, 109
- Popper Karl R., 110, 141, 188,
259, 275
- Q
- Quintilianus Marcus Fabius zob.
Kwintylian
- R
- Ramus Piotr, 24, 31, 143, 178, 179,
184, 188, 258, 259, 264
- Rawls John, 57, 58, 289, 290
- Reid Thomas, 172, 183
- Richards Ivor Armstrong, 24, 183,
191, 192, 206, 289
- Ricouer Paul, 32, 180–182, 258,
259, 289
- Rousseau Jean-Jacques, 57
- Russell Bertrand, 33
- S
- Sartre Jean-Paul, 27
- Scheler Max, 96, 229

INDEKS OSOBOWY

- Shakespeare Wiliam, 32
 Sidgwick Henry, 130, 131, 289
 Siwek Paweł, 264, 286
 Sofokles, 32
 Sokrates, 77
 Solmsen Friedrich, 183
 Spinoza Baruch, 122
 Stefańczyk Andrzej P., 276, 289
 Steinberg Lucien, 18, 285
- T
- Tatarkiewicz Władysław, 166, 289
 Tejzjasz, 263
 Teodektes, 266
 Timmermans Benoit, 192, 206, 285
 Todorov Tzvetan, 27
 Tomasz z Akwinu, św., 11, 69,
 149, 152–154, 161, 163, 247, 268,
 286, 288, 301
 Tordesillas Alonso, 150, 285
 Trapp Robert, 25, 284
 Turowski Mariusz, 58
- V
- Valauri John T., 86, 285
 Valla Lorenzo, 182
 Van Eemeren Frans H., 206, 276,
 285, 289
- Vico Giambattista, 178, 211, 273
 Volkmann Richard, 32
- W
- Wallace Karl R., 184
 Weaver Purcell, 22, 193, 206, 281
 Weaver Richard, 24
 Weil Simone, 27
 Weitz Morris, 172, 290
 Weizmann Azriel, 15
 Whately Richard, 183
 Wilczek Piotr, 264, 289
 Wilkinson John, 22, 193, 281
 Winans James Albert, 184
 Wisdom John, 220
 Wittgenstein Ludwig, 33, 43, 172,
 275
 Wolff Christian, 273
 Wolff Robert Paul, 58, 290
 Woroniecki Jacek, 152, 155, 156,
 290
- Y
- Yoris-Villasana Corina, 248, 285
- Z
- Załęska Maria, 212, 285
 Ziman John, 109

INDEKS RZECZOWY

- Α
- Absolutyzm, 9, 11, 34, 43, 80, 83, 84, 105, 106, 107, 113, 120, 159, 165, 167, 169, 171, 177, 178, 189, 194, 195, 259, 260, 261, 264, 271–274, 277
- absolutyzm aksjologiczny, 83, 84, 106, 158, 159
- Agatologia, 158, 161, 165, 167, 288
- Agnostycyzm, 165
- Akognitywizm, 165
- Aksjologia, 9, 11, 102, 120, 158, 161, 165, 167, 276, 288
- Antynaturalizm, 165
- Aposterioryzm, 165
- Aprioryzm, 142, 159, 165, 177, 259
- Aretologia, 161, 167
- Argument, 12, 29, 39, 40, 78, 79, 84, 86, 88, 89, 95, 97, 99, 100, 102, 104, 106, 118, 126, 136, 137, 138, 143–145, 158, 160, 165, 168, 177, 184, 188, 195, 196, 198, 199, 201, 203, 205, 206
- argument typu: *ethos, pathos, logos*, 204, 205
- Argumentacja, 22, 23, 26, 29, 32, 64, 71, 85–96, 98, 99, 102, 103–106, 112, 118, 119, 120, 122, 126–128, 130, 135, 137, 138, 140, 143, 144, 150, 159, 161, 178, 180–182, 184, 188, 189, 193, 194, 196, 198, 200, 201, 203–206
- argumentacja perswazyjna, 9, 204
 - argumentacja retoryczna, 11, 33, 139, 141, 195, 196, 202
 - argumentacji teoria, 101, 106, 107, 117, 118, 120, 126, 128, 135, 144, 181, 191, 193, 194, 205
- Argumentacyjne techniki (strategie argumentacyjne; schematy argumentacyjne; procesy argumentacyjne), 10, 12, 31, 77, 144, 145, 158, 166, 183, 192, 201, 209, 210, 232, 252, 255
- absurd, 218
 - adekwatność, 249
 - analiza (materialna, formalna, filozoficzna, kierunkowa), 220
 - analogia, 209, 242, 247, 250, 251, 262
 - argument *a contrario*, 224, 225
 - argument *a fortiori*, 241
 - argument *a pari*, 224, 225

INDEKS RZECZOWY

- argument autorytetu, 234, 235, 237
- argument pragmatyczny, 228
- argument przekraczania, 232
- *argumentum ad personam*, 239
- *argumentum ad verecundiam*, 235
- argumenty oparte na strukturze rzeczywistości, 213, 226, 230, 234, 241, 262
- argumenty quasi-logiczny, 214, 215, 217, 219, 220, 226, 227, 234, 262
- autofagia, 216
- definicja (normatywna, opisowa, kondensacyjna, złożona), 219
- dylemat, 224, 225
- hamowanie, 237, 238
- ilustracja, 242, 244, 245
- ironia, 217, 218, 245
- mechanizm asocjacji, 12, 209, 213, 262
- mechanizm dysocjacji, 12, 213, 252, 253, 262
- metafora, 180–182, 209, 242, 250, 251, 262
- metoda zerwania, 237
- model, 242
- niekompatybilność, 215–217
- odwzorowanie, 252
- para filozoficzna, 252, 254, 262
- paradoks, 254
- partycypacja, 240
- podobieństwo, 221, 222, 245, 247, 248
- podtrzymywanie, 238
- podwójna hierarchia, 241
- podział, 210, 223, 224, 231
- porównanie, 225, 249, 262
- postawa dyplomatyczna, 216
- postawa logiczna, 216
- postawa praktyczna, 216
- poświęcenie, 225
- prawdopodobieństwo, 178, 182, 200, 226, 273
- proporcjonalność, 248,
- przechodność, 223
- przykład, 242
- przypadek szczególny, 245
- reguła sprawiedliwości, 39, 53, 81, 221
- relacja między osobą a jej czynami, 227
- relacja pomiędzy czynem a istotą, 232
- relacja przyczynowo-skutkowa, 227
- relacja środek–ceł, 230, 231, 254, 262
- retorsja, 216
- rozszczepianie pojęć, 239, 255
- równość, 223, 248
- sprzeczność, 215
- stosunek pomiędzy osobą a jej zewnętrznymi przejawami, 233, 235
- symbol, 240, 241
- symetria, 222, 248
- śmieszność, 212, 217, 218
- tautologia (tautologia pozor-na), 220, 221, 254, 255
- technika postępowania etapami, 231, 232
- techniki rozszczepiania, 239, 255
- tożsamość, 205, 219, 221, 247

INDEKS RZECZOWY

- typy idealne, 239
 - wyjątek, 239, 243
 - wzór, 242
 - złudzenie, 252, 253, 267
 - związki fundujące strukturę rzeczywistości, 213, 242, 262
 - związki następstwa, 227, 232, 241
 - związki symboliczne, 240
 - związki współistnienia, 227, 232, 234, 239–241
- Audytarium, 12, 30, 32, 91, 103, 119, 136, 137, 139, 140, 143, 144, 168, 184–188, 193–196, 198–205, 209, 212, 213, 215, 217, 218, 220–222, 226, 231, 235, 241, 242, 245, 255, 260–262, 269, 277
- audytarium partykularne, 90, 91, 98
 - audytarium powszechne, 87, 90, 91, 140, 141, 199, 202, 203, 261
- Autonomizm, 165
- C
- Ciągłość osoby, 233, 240
- D
- Dekonstrukcjonizm, 27
- Dialektyka, 30–33, 77, 99, 100, 105, 113, 116, 119, 121, 132, 136–140, 143, 178, 179, 181, 182, 188, 195, 206, 257, 258, 280
- Dialog, 32, 105, 111, 115, 117, 121, 125, 129, 168, 189, 223, 254, 260, 280
- Dobro, 40, 44, 58, 74, 90, 97, 132, 147, 150, 151, 153, 155–157, 158–167, 205, 267–269, 288
- Dogmatyzm, 107, 119, 121, 165, 184,
- Dowodzenie, 29, 75, 76, 93, 118, 122, 135–137, 139, 142, 178, 188, 194, 201, 214, 218, 248
- Dyskurs, 12, 34, 42, 101, 106, 107, 112, 113, 125, 126, 137, 144, 149, 156, 158–160, 166, 168, 169, 172, 178–181, 183–185, 187, 191, 194, 195, 197, 198, 207, 212, 219, 220, 221, 239, 256–259, 261, 263, 267, 271, 284
- dyskurs społeczny, 9, 79, 258, 273
 - dyskurs kulturowy, 11, 13, 81, 121, 133, 141, 158, 159, 171, 172, 178, 189, 259, 262, 274, 275, 277
- E
- Egzystencjalizm, 27
- Empiryzm, 26, 117, 159, 172, 183
- F
- Fakt, 26, 53, 61, 65, 73, 74, 75, 79, 80–82, 87, 89, 90, 91, 96, 107, 112, 113, 116, 121, 125, 127, 143, 144, 166, 168, 171, 217, 218–220, 235, 239, 243, 254, 274
- Faryzeizm, 229
- Felicytologia, 161, 164, 167
- Fenomenologia, 27
- Figura retoryczna, figura stylistyczna, 30, 179, 180–182, 192, 194, 209, 216, 218, 230, 254, 258, 262, 263, 287
- Filozofia, 9–11, 13, 17, 22, 25, 23, 27, 29–33, 37, 41–43, 68, 75, 78, 81, 85, 86, 89, 105, 106–122, 125, 126, 128, 135, 138–144, 147, 150,

INDEKS RZECZOWY

- 156, 161–163, 166–172, 177, 179, 181–183, 185, 187, 188, 189, 191, 193, 197–199, 226, 239, 244, 247, 254, 256–260, 267, 269, 272–276, 279, 284, 286–289, 290
- filozofia otwarta, 9–12, 35, 105, 107, 110, 113, 115, 116, 120, 124, 126, 145, 167, 272, 275–277
 - filozofia praktyczna, 26, 33, 115, 228
 - filozofia regresywna, 107, 116, 143, 167
- H*
- Heteronomizm, 165
- I*
- Idealizm, 11, 165, 166, 167, 169, 170, 172, 173, 290
- Intencja, 46, 162, 163, 233
- Intuicja, 76, 82, 136, 138, 141, 171, 196, 197, 200, 204, 207, 214, 218, 230, 236, 255, 268, 272, 277
- Irracjonalizm, 11, 158, 160, 165, 166, 170, 171, 173, 272, 273
- J*
- Język, 41, 42, 54, 84, 99, 108, 132, 137, 168, 179, 186, 191–193, 202, 211, 221, 233, 249, 251, 254, 264
- K*
- Kognitywizm, 165
- Kompetencja, 79, 181, 221, 231, 235, 236
- Konflikt autorytetów, 236
- Kryzys retoryki, 12, 257, 258, 260, 264
- Kultura, 9, 13, 32, 70, 85, 109, 111, 115, 117, 123, 125, 127, 129, 140, 149, 157, 159, 160, 166, 168–170, 177, 178, 186, 189, 195, 197, 199, 201, 205, 211, 212, 226, 230, 259, 260, 262, 271, 276, 288
- L*
- Loci, miejsca, *topoi*, 86, 87, 90, 99–104, 160, 179, 198, 213
- Logika, 16, 17, 22, 26, 27, 29, 35, 40, 59, 65, 75, 76, 78, 108, 111, 117, 120, 126, 129, 133, 141, 158, 172, 178, 179, 181, 182, 192–194, 197, 215, 226, 234, 235, 257, 258, 260, 273–276, 280, 283, 284
- logika formalna, 29, 76, 118, 143, 177, 196, 201, 206, 219, 271
 - logika nieformalna, 24, 143
 - logika sądów wartościujących, 11, 29, 73, 76, 77, 86, 158, 177
- Logikalizm, 40, 159, 167, 171, 177, 178, 264, 272
- M*
- Marksizm, 27
- Metafizyka, 26, 83, 101, 102, 105, 106, 107, 121, 140, 147, 161, 163, 167, 170, 194, 268, 273, 281, 286, 288
- Metoda, 10, 11, 21, 26, 39, 73, 75–77, 80, 86, 108, 111, 112, 114, 117, 119, 122, 123, 125, 126, 136, 138, 141, 143, 144, 167, 168, 171, 180, 214, 219, 237, 238, 249, 255, 259
- Monizm, 9, 20, 98, 111, 121–123, 167, 170, 274,
- Moralność, 44, 55, 63, 68, 76, 78, 86, 92, 130, 152, 156, 157, 163, 186, 229, 233,

INDEKS RZECZOWY

- N
- Naturalizm, 159, 165
- O
- Obiektywizm, 70, 79, 82, 158, 159, 165, 166
- Oczywistość, 29, 35, 76, 80, 105, 107, 109, 119, 127–129, 167, 188, 194, 196, 214, 217, 219, 259, 271, 272, 281
- P
- Perswazja, 32, 90, 91, 123, 136, 143, 177, 182, 195, 196, 199, 202, 205, 206, 210, 212, 214, 218, 221, 226, 235, 237, 241, 244, 246, 256, 258, 259, 261, 263, 267–269,
- Pluralizm, 84, 116, 119–121, 123–126, 139, 143, 158, 160, 166, 168, 191, 260, 274, 277, 284
- pluralizm wartości, 11, 83,
 - pluralizm metodologiczny, 9, 116, 125, 275
- Postmodernizm, 27, 275, 290
- Poststrukturalizm, 27
- Pozytywizm, 73, 75, 110, 158, 177
- pozytywizm logiczny (neopozytywizm), 26, 28, 30, 35
 - pozytywizm prawny, 114
- Prawo, 10, 17, 18, 26, 27, 29, 32–34, 48, 54, 55, 57, 61, 64, 65, 68, 69, 70, 75, 76, 86, 88, 102, 106, 112, 114, 115, 132–135, 153, 151–157, 178, 183, 193, 203, 215, 222, 224, 233, 238, 243, 244, 249, 258, 260, 277, 284, 288
- Przesłanka, 60–62, 73, 75, 99–101, 136, 138, 142, 143, 186, 195, 199–201, 234, 255, 267
- R
- Rachunek utylitarystyczny, 229
- Racjonalizm, 11, 26, 28, 30, 34, 70, 92, 110, 116, 117, 140, 158, 159, 165, 166, 170, 171, 173, 178, 197, 271–273, 275
- Racjonalność, 11, 28, 30, 34, 76, 81, 109, 111, 127–130, 132, 134, 140, 159, 177, 178, 193, 194, 205, 206, 259–261, 262, 274
- Realizm, 11, 167, 169, 170, 273, 287
- Relacja, 22, 57, 92, 93, 96, 109–111, 122–123, 129, 136, 151–155, 157, 164, 189, 192, 222, 223, 227, 230, 234, 239, 247, 248, 250
- relacja symetryczna, 222
 - relacja pozornie symetryczna, 222
- Relatywizm, 10, 165, 166, 171, 199, 229, 272–276,
- Retoryka
- nowa retoryka, 9, 10, 12, 13, 18, 24, 31, 144, 147, 148, 173, 175, 183, 191, 192, 196, 197, 199, 202–204, 206, 209–211, 214, 216, 218, 255–257, 260–264, 269, 272, 276
 - nowa retoryka *sensu largo*, 10, 11, 37, 145, 197, 275
 - nowa retoryka *sensu stricto*, 10, 11, 145, 175, 255, 257, 275–277
 - retoryka klasyczna, 9, 12, 29, 144, 181, 183, 184, 186, 204, 255, 257, 258, 264, 267, 269, 276, 288
- Rozumowanie, 17, 24, 26, 28, 32, 60–62, 73, 75–77, 88, 94, 99,

INDEKS RZECZOWY

- 113, 135, 136, 139, 178, 179, 194,
196, 203, 205, 224, 246, 247, 269
- Równia pochyła, 232
- S
- Sceptycyzm, 83–85, 159, 165, 197,
262,
- Sprawiedliwość, 11, 18, 24, 27, 28,
39–42, 44–59, 61, 66–71, 73,
81, 92, 95, 96, 105, 113, 131, 132,
135, 147–160, 167, 171, 172, 177,
221, 222, 256, 271, 274, 277, 279,
281, 282, 289, 291
- sprawiedliwość dynamiczna,
48, 62, 69, 149
 - sprawiedliwość formalna, 52,
55, 56, 58–65, 68, 71, 73, 75,
76, 148, 156
 - sprawiedliwość konkretna,
55, 56, 58, 59, 61–65
 - sprawiedliwość praktyczna,
60, 149
 - sprawiedliwość statyczna,
48, 62, 63, 69, 149
 - sprawiedliwość teoretyczna,
60, 149
- Stabilność osoby, 233
- Subiektywizm, 83, 158, 165, 166,
202, 262, 274
- subiektywizm aksjologiczny,
83, 159, 165, 166
- Sylogizm, 16, 17, 30, 59, 60, 100,
101, 138
- Szczęście, 29, 152, 161, 162, 164, 167
- T
- Totalitaryzm, 9, 123, 149, 170, 276
- U
- Uzasadnienie, 23, 25, 62, 65, 66,
83, 86, 95, 96, 101, 118, 127, 129,
143, 144, 183, 188, 194, 245, 249,
258, 261, 275–277,
- W
- Wartość, 11, 28, 29, 34, 35, 41–44,
46, 55, 56, 58, 61, 62, 66–69,
73, 74, 77, 78, 83–99, 101, 103,
106–108, 115, 119, 121, 122, 125,
129, 138, 140, 142, 147, 148, 156,
158–161, 163–167, 171, 172, 179,
186, 187, 194–199, 203, 206, 215,
219, 225, 227, 228–230, 232,
236–242, 246, 249, 253, 254,
256, 258, 261, 269, 271–275, 277,
288
- Wolność, 21, 22, 57, 58, 61, 117,
118, 123–125, 152, 165, 233,
275
- Wyobrażenie, 53, 122, 233, 238
- Wzór, 70, 76, 94, 99, 111, 121, 144,
168, 171, 235, 242, 245, 246
- Z
- Zasada tożsamości, 201, 219
- Zdrowy rozsądek, 11, 130, 132–134,
140, 167, 168, 178, 188, 194, 196,
198–200, 203, 204, 214, 230, 236,
255, 259–262, 277